

УКРАЇНЬСЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ ЯК ФЕНОМЕН ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІЇ: ПОГЛЯД СУЧАСНИКА

Бондаренко О.В.

г. Запорозьє. Україна

Нації потребують розвитку не тільки соціальних "показників" господарства, політичних структур і т. ін., але й притаманних їм національно-культурних особливостей, які пов'язані зі спільністю матеріальної та духовної діяльності даного народу, що історично склалася, з національною мовою, територією, самосвідомістю і культурою, які не можуть не відтворюватись. З такими аспектами існування націй пов'язаний феномен національної інтелігенції.

Сам термін "інтелігенція" (від лат. розумний, розуміючий, знаючий, мислячий) виникає у 60-ті рр. XIX ст. в Росії. Його запропонував російський письменник П.Боборикін для назви особливої соціальної групи суспільства. З тих часів феномен російської інтелігенції як складової російської культури й духовності набуває широкого обговорення та дослідження в філософських, літературних, публіцистичних творах видатних мислителів Росії. Наприклад, за М.Бердяєвим, до російської інтелігенції "могли належати люди, які і не займалися інтелектуальною працею... інтелігенція є ідеологічним, а не професійним чи економічним угрупованням".

За українським автором В.Липинським, під інтелігенцією слід розуміти творців інтелектуальних, духовних цінностей певного народу. Інтелігентами "не називаю всякого, хто скінчив вищу чи середню школу", інтелігентами "є люди, не зайняті матеріально-продуктивною працею, а хто здобуває собі прожиток взамін за працю свого розуму і духу". Таке тлумачення української інтелігенції наближає її зміст до загальноприйнятого значення групи людей розумової праці, на відміну від, наприклад, радянсько-марксистського класового визначення, яке пов'язувало виникнення інтелігенції з появою буржуазного суспільства, а саму її тлумачило як "прошарок" між буржуазією і пролетаріатом, через що вона буває або "буржуазною" або "пролетарською". Покликання інтелігенції – особливими інтелектуально-духовними засобами стимулювати, програмувати, контролювати та відтворювати національну духовність й свідомість, що притаманні специфічній формі соціалізації, політизації тощо даної етнокультурної спільноти.

Як результат – в розрізі розвитку вітчизняної історії – українська інтелігенція не одного разу показувала себе як із позитивного, так і з негативного боку.

До позитивів, безперечно, слід віднести багатий історико-філософський здобуток вітчизняних інтелектуалів – від киево-руських "любомудрів" до сучасних авторів – в екзистенціально-гуманістичній тематиці осмислення місця і ролі окремої людини у світі ("агіографічна" література з її виразно індивідуалізованими постатями святих, "ареопагітична" література з її підкреслено особистісним, "апофатичним", способом богопізнання, класична українська світоглядно-філософська література XVIII-XIX ст. від Г.Сковороди до Т.Шевченка і П.Юркевича, полемічна література з яскраво індивідуальною авторською позицією інтелектуалів новітньої України). Така специфічність української інтелігенції обумовлена, перш за все, рисами українського менталітету, походить з національних ментальних джерел. Позитив – це і служіння української інтелігенції вищим ідеалам незалежності й свободи батьківщини, ідеалам збереження вольностей окремої людини. З часів після Креської унії (1385 р.) українська інтелігенція прибирає на себе функції духовно-культурного лідера народу. З приводу ролі й призначення української інтелігенції М.Шлемкевич у своїй книзі "Загублена українська людина" наполягає на завданні інтелігенції безпосередньо втручатися в суспільно-громадські та державотворчі прагнення українського народу. Саме українська інтелігенція організує захист культурних і релігійних цінностей українського народу (полемісти, викладачі братських шкіл, мандрівні дяки й ін.); чинить вагомий вплив на формування української літературної мови, орфографії, граматичної термінології, друкованої літератури; підтримує високий освітній рівень українського народу; при цьому толерантний, неелітарний характер, не прив'язаність української інтелігенції до владної еліти, а прив'язаність до національних звичаїв і народної культури (наприклад, постать й феномен Г.Сковороди).

Посеред негативних проявів слід назвати такі: вітчизняна інтелігенція "не цінувала свободи самостійності, була податлива інтересам того, на кого орієнтується" (С.Шелухін); "стихийний романтизм національного самовизначення", "нездатність до сердечної і чистої критики" (О.Бочковський); "не вміння подати селянам висвітлення й переконливі аргументи проти московських баламутів за українську ідею /1917-1920 рр./" (С.Шелухін); "політична гіпертрофія", "хворобливе політиканство" (С.Томашівський) – тобто надмірна політизація, коли представники інтелігенції з різних причин починають активно займатися політикою, вважати себе фахівцями з політичної теорії та практики (за С.Томашівським, таке "хворобливе політиканство" притаманне в однаковій мірі і українцям і росіянам); небажання або невміння займатися справжньою науково-дослідницькою чи мистецько-творчою працею, знаходити релігійне заспокоєння, навпаки, за відсутності цього, погоня за владою та авторитетом, правом керувати собі подібним, отже, фразерство, поверховість, небажання досліджувати емпіричний матеріал і робити з нього широкі висновки, і, навіть, політична і особиста продажність, а то й злодійкуватість (В.Кучабський).

Як все це співзвучно нинішнім часам, коли, скажімо, до складу політичних діячів Верховної Ради повною мірою можна застосувати оцінки французького історика Ле Бона – вузькість поглядів, інерція мислення, некритичність, зарозумілість, нетерпимість до чужої думки, невміння передбачити і робити висновки з свого власного поступування, крутість і брак справжньої відповідальності за доручену справу.

Проте, слід взяти до уваги й таке. З серпня 1991 р., з набуттям Україною державного суверенітету, відбувається сталий процес формування в країні власного макросоціуму на національному ґрунті – українсь-

кого суспільства з його специфічною соціальною структурою й соціальними інституціями, економіко-господарською системою, духовністю, культурою. Феномен української інтелігенції набуває нових якостей та рис. І найпершим історичним завданням сучасної української інтелігенції в змаганні за культурне самовизначення та політичну незалежність України – письменників, вчених, духівництва – має стати відродження економічної сфери суспільства. Національне самовизначення й духовне самоствердження народу буде ілюзорним, доки він не матиме певної та непохитної господарської бази. Саме нею має завершитися процес суспільного перетворення України у модерну націю.

РУССКОЕ ПРАВОСЛАВИЕ В КОНТЕКСТЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Быстрова С.

г. Москва, Россия

Во всем мире к глобализации существует весьма неоднозначное отношение. Называют как положительные, так и отрицательные её аспекты. Русская Православная церковь выработала собственную позицию относительно сущности глобализационного процесса, как негативных его сторон, так и его ценности и позитивности.

В качестве одного из отрицательных последствий глобализации представители православной конфессии называют кризис религии, происходящий на фоне расцвета «спонтанной» религиозности, что проявляется в эпидемии сект, астрологии, магии и колдовства, а также в распространении среди людей некоей «своей веры», избегающей общинности, обрядовости и догматичности. Именно «кризис духовности» более всего волнует представителей православной церкви.

Нравственной основой современного глобализированного мира являются такие понятия, как толерантность, плюрализм и гуманизм. Обратившись к этимологии и смысловому наполнению этих слов, можно обнаружить, что, с точки зрения православного христианина, они не просто являются неудачной заменой таких понятий, как свобода, терпимость и любовь, но и связаны с отрицанием божественного начала в мире и в человеке. Отмечается, что «ценности современного мира» («толерантность», «плюрализм», «гуманизм», «права человека» в качестве идеологии) незаметно превратились в идолов, требующих человеческих жертв. Сегодня немногие способны осознать, что человек, целиком отпущенный на свободу, неизбежно поработает себя через идеологии, которые он создает. В эпоху стремительно растущего знания, когда человек все более овладевает тайнами природы, истории, собственной души, эта власть осуществляется незаметно и с полного его согласия. В этом, в частности, и заключается один из негативных аспектов глобализации, которая привела к кризису человека, оказавшегося жертвой своей свободы и той власти над миром, которую он приобрел. Глобализация – это, помимо всего прочего, создание человеком своей собственной среды обитания, расширение ее до видимых границ горизонта, «очеловечивание» мира и, одновременно, отрицание божественного начала.

Даже на уровне слов, предлагающихся в качестве нравственных основ современного мирового порядка, православный человек усматривает угрозу духовной экспансии, настойчивое стремление к отрицанию Бога, сведению человека до уровня биологической особи или социальной единицы. Попытка устройства мира на этих принципах вступает в открытый конфликт с христианскими и национальными традициями.

В качестве альтернативы унификации мира русской православной интеллигенцией предлагаются формы консервативного способа мышления и поведения, консервативной политики. Путь возможного будущего развития мира может лежать и через возрождение традиционных ценностей, традиционных религий. Свое методологическое обоснование этот путь находит в философских учениях, объединенных под названием «философия консерватизма», которая имеет очень давнюю традицию в России, и многие русские религиозные мыслители предложили в свое время оригинальные ответы на стоящие ныне перед человечеством вопросы.

РПЦ также сегодня пытается выработать определенную стратегию реагирования на процессы глобализации. В частности, в 2000 г. были сформулированы «Основы социальной концепции». В данном документе представлена четкая позиция РПЦ, согласно которой глобализация рассматривается не только как угроза, но и как вызов современной церкви со стороны мира. Этот вызов заключается в том, что церковь призвана не к тому, чтобы бороться с глобализацией, а к поиску новых моделей служения миру.

Идея глобальности внедрена в саму концепцию христианства как религии, нацеленной на обращение к Богу всех народов. Поэтому каждой христианской конфессии нужно не ограждать себя от глобальных тенденций, но творить новую глобальную альтернативу тем неприглядным и непростым явлениям, которые несет с собой глобализация.

Оружие глобализации – информация. Исторически и догматически так сложилось, что сила подлинного христианства также проявляла себя не через идеологию или политику, не в рамках границ или территорий, а через информацию, которую христианство несло миру, сотворив новое общество. Именно Слово (Логос) создавало новые смыслы и значения действительности.

Глобализация предоставляет уникальные возможности для трансляции ценностей обновления и развития, укорененных в новозаветном, первоапостольском христианстве. Глобализация – это возможность открытого общения с другими людьми, и для Православия сегодня очень важно найти силы и возможности, чтобы подойти с православным пониманием Евангелия как до других народов, так и до своего собственного. Если глобализация угрожает Церкви, то совершенно естественно, что Церковь должна против этого протестовать. Однако очень важно правильно подбирать аргументы, тщательно взвешивая все «за» и «против».